A Magyar Társadalomtudományi Egyesület emlékirata közegészségügyi viszonyaink javítása tárgyában.

Az egyesület részéről az 1912. év februarius havában tartott szaktanácskozmány eredményei.

Írta: HELLER FARKAS.

Az 1910. év egy világesemény számba menő kiállítással ejtette bámulatba a művelt Európa érdeklődő közönségét. Drezda volt a színhelye ennek a kiállításnak, mely az orvostudomány eredményein és vívmányain kívül bemutatta azt, mily távol áll még az élet attól, hogy mindazt, amit a tudomány megállapított, a valóságban magáévá tegye és az ember testi-lelki jóléte érdekében értékesítse is. Kitűnt abból a sok érdekes anyagból, amit e kiállítás összehordott, hogy, bár az orvostudomány már mélyen belehatolt az ember szervezete és a külvilágnak arra gyakorolt kölcsönhatásának az összefüggésébe, mégis ezeket az eredményeket nagyrészt csak akkor tudja értékesíteni, mikor a baj már bekövetkezett; a praeventio, a bajok megelőzése ellenben 'a tömegek tudatlansága, ezeknek és a hatóságoknak a közönye és nembánomsága, az erkölcsi erő fejletlensége és a hivatott tényezők kezdeményezésének lanyhasága folytán még igen messze elmarad attól a foktól, melyen a tudomány lelkes harczosai eredményeinek hasznosítása mellett állanunk kellene.

Minden józan nemzetet komolyan gondolkodóba kellett ejteni annak, amit kivált a drezdai kiállítás statisztikai osztálya bemutatott, mert ennek összeállításaiból kitűnt, hogy az egyik országban ebben, a másikban abban az irányban még igen sok a teendő a tömegek egészségügyi viszonyainak a javítása tekintetében. Nekünk magyaroknak is alapos okunk van arra,

hogy a látottak folytán magunkba szálljunk, annál is inkább, mert éppen a kiállítás statisztikai anyagából megállapíthattuk, hocy nem egy tekintetben a művelt nemzetek közt a legutolsó helyet foglaljuk el. A közegészségügyi viszonyok eredménye mintegy központilag az átlagos élettartamban tükröződik vissza. A haladott, fejlett, közegészségügygyei bíró nemzetek átlagos élettartama 52-54 év; ezzel szemben a mi lakosságunké 39-40 év. Ezen összehasonlítás szerint tehát egyénenként 12-14 évet veszít a magyar haza gyermekei életerejéből, mely pedig annak felvirágoztatására, gazdaggá és nagygyá tételére oly szükséges volna. És ezt nem az okozza, hogy talán a magyar lakosság intenzívebb munkában őrli meg testét idő előtt, mert nem az életerejüket mezőgazdasági és ipari munkára átváltoztató férfiak, hanem a nők élnek nálunk rövidebb ideig, míg a művelt Európában a férfiak életkora a rövidebb. Nálunk ugyanis, amint éppen ez a tény mutatja, az egészségügyre vonatkozó ismeretek hiánya, a tudatlanság, kuruzslás és hanyagság óriási mennyiségben ragadja el az anyákat az élők sorából, az anyákat, akik még több gyermekkel ajándékozhatták volna meg a hazát, de ezt nem tehették, mert legnehezebb perczeikben nem volt mellettük senki, aki a ma már kis tájékozottság mellett oly könnyen megelőzhető veszélyt elhárította volna róluk. A gyermekek óriási halandósága ismeretes és az sem titok senki előtt, hogy nagy részben ismét a tudatlanság, a hanyagság és tájékozatlanság okozza azt. A nagy népbetegségek, különösen a tuberculosis, szörnyű mértékben pusztítanak; gyengítésük kétségkívül gazdasági kérdés is, de a nép kellő tájékozottsága ez irányban is sokat tehetne még az ország számos vidékén uralkodó nyomor mellett is. És nem küzdenének-e vállvetve az összes társadalmi osztályok ezen nyomor ellen, ha teljesen tisztában volnának horderejével, ha egészen átértenék azt, hogy az ő jólétük és boldogságuk hajszálon függ mindaddig, míg a betegségeket valósággal tenyésztő nyomorultak és szegények, mértéktelen munka által állati színvonalra sülyesztettek veszik őket körül!

Íme a hygiene lényegének a megértése a socialis kérdés megoldásának egyik fontos rugójává lesz, mely az emberek életszínvonalának bizonyos fokig egymáshoz közelebb hozását

követeli meg és viszont, amint azt az éppen ezen összefüggés megértése folytán egyesületünk részéről összehívott szakértekezlet hangsúlyozta, a hygiene ügye ismét elválaszthatatlan a socialis kérdéstől. A hygienikus érzéstől és tevékenységtől a socialis érzést és tevékenységet nem lehet elválasztani. Aki az egyiket felkelteni és ápolni óhajtja, nem mellőzheti a másikat sem. Az orvostudomány és az egészségügyi ismeretek magukban még nem jelentenek hygienet, mert az csak ezeknek a tömegekre való kihatásában nyilvánul igazán. A hygiene iránti igazi érzék csak úgy keletkezik, ha az emberek az orvosi és egészségügyi ismeretek alapján egy részről, a socialis kölcsönhatásról szóló tanok alapján másrészről, felfogják, hogy cselekedeteik, sőt egészségi állapotaik sem tekinthetők magánügynek, hanem, hogy azok az emberek összességét érdeklik és azokért ennélfogva az egyént embertársaival szemben felelősség terheli. A socialis érzés ápolása, az emberek megtanítása arra, hogy cselekedeteiknek embertársaikra és azok sorsára mily messzemenő kihatásuk van, alapozza meg a talajt a hygiene számára csak úgy, mint az erkölcsi érzék és az erkölcsi erő ápolása. Ha az így előkészített talajra egészségügyi ismeretek hullanak, akkor lesznek azok csak igazán gyümölcsözők. Egészségügyi ismeretek socialis megértés és erkölcsi erő nélkül már sokkal kevesebb hasznot hajtanak, egyeseket testük ápolására és életük helyesebb irányba terelésére bírhatnak ugyan, de nem tartják őket távol az oly cselekvéstől, melylyel embertársaik egészségében kárt okoznak.

Természetes azonban, hogy a legteljesebb socialis érzés sem képes egészségügyi tekintetben helyes viselkedést kiváltani, ha hiányzanak a hygienikus ismeretek. A socialis érzés ápolása mellett tehát a kérdés megoldásának a másik tengelye az egészségügyi ismeretek terjesztése. Ennek a terjesztésnek tervszerűnek, fokozatosnak és mindenekfölött szakszerűnek kell lennie és ezenkívül az ismeretterjesztés körén túlterjedve valóságos neveléssé kell válnia. Az ismeretek terjesztésének karöltve kell járnia a hygienikus életmódnak az emberek valóságos második természetévé fejlesztésével. Ezen nézőpontok alapján az értekezlet a hygienikus oktatásra vonatkozólag különböző kívánalmakat és követelményeket állapított meg.

A tervszerűségből folyik mindenekelőtt, hogy az oktatásnak az iskolában és pedig annak már legalacsonyabb fokán, a népiskolában kell kezdődnie. Már ekkor meg kell ismertetni a gyermekeket mindavval, a mit viselkedésükben testök ápolása körül értékesíthetnek és a mit már megérteni képesek. Ez irányban különösen abban a tekintetben hangzott fel panasz, hogy a népiskoláknak csupán a hatodik osztályában tanítják ma az egészségtant, holott 2,800.000 iskolás gyermek közül 2,200.000 csak négy osztályt végez és így elesik a népiskolában és ez által nagyrészt általában az egészszégügyi oktatástól. Kétségtelenül igen megszívlelendő dolog, mert lehet-e azon csodálkozni, ha egészségét nem tudja megóvni az olyan nép, melynek gyermekei az iskolából úgy kerülnek ki, hogy az egészségügyi magatartásról semmit sem hallottak. Azt is panaszolták az értekezleten, hogy a népiskolai olvasókönyvek, melyek sok hasznos olvasmányt tartalmaznak, nem szentelnek kellő teret az egészségügy körébe eső olvasmányoknak, holott ezek maguk is igen sokat lendíthetnének a gyermekek tájékozódásán.

De minden tanítás csak csekély haszonnal jár mindaddig, a míg maga az iskola nem felel meg a hygiene követelményeinek és a míg a gyermek az iskolában mindannak az ellenkezőjét látja, a mit neki a hygienikus tanításban nyújtanak. Az iskola antihygienikus berendezésén és a tanítómeg nem felelő viselkedésén hajótörést kell minden egészségügyi tanításnak szenvednie, nemcsak azért, mert puszta fogalmak nyújtása, kivált a kisebb gyermeknél, kevés haszonnal jár, hanem azért is, mert azt az igazán gyümölcsöző irányt, midőn a gyermeknek a tanítás természetébe oltja az észszerű és megfelelő életmódot, csak úgy lehet elérni, ha nem látja a gyermek legalább is az iskolában lépten-nyomon az ellenkezőjét annak, a mit neki mondanak. Az iskola berendezésére tehát épp úgy nagy súlyt kell helyezni, mint arra, hogy ott a gyermek valóban hygienikus magatartásra vezetessék és az oktatójától is ily magatartást lásson. Igen megokolt az a felhangzott kívánság is, hogy az iskola lehetőleg kertben helyeztessék el. A természet, a növényzet, a friss levegő hatását az egészségre csak így lehet éreztetni a gyermekekkel, a mint a viszonyok javulására oly fontos szeretetét a természetnek szintén csak így lehet a gyermekbe oltani.

Az egészségügyi oktatás tervszerűségéből és fokozatos voltából folyik, hogy ennek az. oktatásnak végig kell a gyermeket, később az ifjút és a serdülő leányt iskolai éveiken kísérnie, mindenkor az illető korban befogadható és szükséges ismereteket nyújtván. Éppen ezért nemcsak a népiskolára vonatkozólag fennt hangoztatott óhajok fontosak, hanem az is, hogy a középiskolákban a mai igen hiányos és nem kötelező közegészségügyi oktatás tökéletesbíttessék és kötelezővé tétessék. Szintúgy a főiskolákon is nagyobb súlyt kellenne a hygiene oktatására helyezni. Különösen két irányban nyilatkoztak meg ezenkívül az egészségügyi oktatás magasabb fokát illetőleg kívánalmak: egyrészt a nők egészségügyi oktatása, másrészt pedig a tanító-testület ily irányn kiképzése tekintetében.

A nők azok, akiken, mint a háztűzhely őrzőin, az egészséges élet mintegy megfordul, a kik, a mint azt az értekezlet elnöke kifejezte, a tulajdonképpeni hygienikusok és a kik természeti hivatásuknál fogva is különös mértékben rászorulnak az egészségügyi oktatásra, kivált hazánkban, hol a mint láttuk, indokolatlan korán halnak el. A mi a nőnek anyai hivatására való előkészítését illeti, e tekintetben már az iskolának meg kell a magáét tennie. Az oktatás menetében, a tanulók korához mérve, a nő életének fordulópontjait, majd később az anyaság és a gyermekápolás hygienejét meg kell előtte világítani. Hogy pedig e tekintetben az oktatók és hallgatók feszélyezve ne legyenek, lehetőleg női orvosokat kellene az leányiskolákban az egészségügyi oktatásra alkalmazni. E mellett a nőnek, mint háziasszonynak az oktatását sem szabad elhanyagolni. Megismertetvén őt az ezen tevékenysége körében a hygiene szempontjából rája háramló felelősséggel és tudnivalókkal, nem szabad elmulasztani a látszólag legapróbbnak feltűnő részleteknek a tanítását sem. A szellőztetés jelenfőségének a megismertetésére ezen oktatás körében csakúgy tér nyílik, mint a hogy a takarításnál követett czélellenes eljárásokra is fel kell a figyelmet hívni, kioktatván a növendékeket annak a káros hatására, ha a letörölt port az utczára rázzák, ha száraz ruhával egyik helyről a másikra hurczolják a port, a helyett, hogy azt a portörlő nedvesítésével megkötnék. Az oktatás gondosan ápolt részének kellene lenni a főzés körül

felmerülő jelenségek ismertetésének is. A táplálék előkészítése oly vegyi· és egyéb folyamatokkal jár, melyek nem ismerése a táplálkozást kedvezőtlenül befolyásolja, sőt mérgezések folytán egyenesen az életet veszélyeztetheti. A nők megfelelő· oktatása a női hivatásra előkészítő felsőbb iskolákban eszközölhető, melyeknek p. o. Lipcsében egy magasabb fokozata áll fenn, a mely a nők tudásvágyát abba az irányba tereli,, melyben az a női hivatásból kifolyólag az emberiségnek csakugyan hasznára válik. Általában a házi munka nagyobb becsületének az arra való előkészülés lehetővé tételével való előmozdítása igen fontosnak látszik a hygiene szempontjából, mert hogy ha a nők a maguk jelentőségét és a rájuk háramló felelősséget e téren érezni fogják és azt a férfiak is kellő becsülésben fogják részesíteni, akkor ezen hivatásukat nem kelletlenül fogják végezni, hanem kedvvel és már ezért is sikeresebben fognak ez irányban működni. Ezért annak az. átértése, hogy a ház megfelelő vezetése egy nagy jellentőségű socialis feladat, a női energiát helyes irányba fogja terelni.

Ami a második, kérdést, a tanítók és tanítónők hygienikus képzését illeti, bizonyos fokig ebben látta az értekezlet az, egész kérdés megoldásának a nyitját. Minden elemi iskolához nem lehet egy-egy orvost beosztani, aki ott az egészségtant tanítja; de ez fölösleges erőpazarlás is volna. Az egészségügyi oktatás és pedig éppen a fejlődő, ébredő gyermekre vonatkozólag, a népiskolában tehát egészen a tanszemélyzet vállára nehezedik. Hogy legyen ez képes fontos feladatának megfelelni, ha maga sincs kellőképp tisztában a hygiene követelményével! *Mindenképp oda kell tehát hatni, hogy a tanítóság a tanítóképzőkben alapos képzettséget nyerjen ez irányban»* A vallás és közoktatásügyi minister úr szíves figyelmébe ajánlotta az értekezlet azt a jól megokolt és 1905-ben kelt emlékiratot, amelyet az »Országos Közegészségi Egyesület« 1906-ban nyújtott át a ministernek, s amelyben arra kérte, hogy az egészségtan tanítását a tanító- és tanítónőképzőkben szakszerűen képesített iskolaorvosra és egészségtantanárra bízza. Itt kell a tanítót arról is felvilágosítani, hogy példájával megerősítve a mondottakat, számíthat csak igazán sikerre a gyermekseregnél és épp ezért nagy súlyt kell ezen képzőintézetekben a hygienikus életmódra magára is helyezni.

Ahol csak lehetséges, a hygiene oktatását szakembereknek, orvosoknak a kezébe kell adni, mert kivált a magasabb fokú tanítást ez irányban csakis ők vezethetik. Természetesen ez nemcsak az iskolákban, hanem az iskolán kívül folyó oktatásról is áll.

Hogy az iskolán kívüli oktatást minél nagyobb mértékben fel kell használni a közegészségügyi érzés felkeltése és ápolása körül, azzal mindenki egyetértett az értekezleten. De azt sem mulasztották el hangsúlyozni, hogy az iskolán kivüli oktatás igazán eredményes csak akkor lesz e téren, ha az sem fog rendszertelenül folyni. Ne gyönyörködtetésre, az érzékiség csiklandozására, vagy más czélokra szolgáljanak ezek az előadások, hanem rendszeresen tárják fel a hygienikus ismereteket a hallgatóság előtt. Czélszerűnek látszanék tehát ezen előadásoknak bizonyos központi rendezése, mely azokba összefüggést is hozna és az egyes előadások közt bizonyos munkamegosztást létesítene. Különös súlyt kell fektetni az iskolán kivüli oktatásnál is a nőkre, akik − mint azt az »Országos Közegészségügyi Egyesület« által megteremtett *»Anyák iskolája«* és a *»Leányok iskolája«* zsúfoltan látogatott előadásai is bizonyítják − a leghálásabb közönsége az ilyen egészségtani előadásoknak. A demonstrálásoknak természetesen nagy szerepet kellene ezen előadásoknál szánni és az értekezleten az az eszme is felmerült, hogy az annyira divatos mozgószínházak, melyeket a nép oly szívesen látogat, szintén használtassanak fel az egészségügyi ismeretek terjesztésére.

A szemléltetés jelentőségének méltányolása folytán merült fel az a többek által is hangoztatott terv, melynél fogva az iskolán kívül első sorban egészségügyi museumok segítségével kellene a hygienikus ismeretet terjeszteni. De nem egy Budapesten létesítendő központi museum az az alak, melyben e tervet az értekezlet megvalósítandónak vélne. Az erők szétforgácsolását e téren is végzetes hibának vélné az értekezlet és épp ezért a már fennálló Társadalmi Museumot tartaná azon intézetnek, mely − már ma is ennek a czélnak szolgálva − középpontja lehetne az egészségügy terén a musealis oktatásnak. De csak középpontja és nem kizárólagos, sőt nem is fő színtere. Az egészségügyi oktatás ezen ága is csak

úgy fog ugyanis megfelelni feladatának, ha széleskörű és az ország minden sarkába kiható lesz. Ezt pedig csak vándor-museumokkal vagy vándorkiállításokkal lehet elérni. Ezek rendezését olyképp lehetne eszközöltetni, hogy számos különböző nagyobb körzetekre szánt ily museumot állíttanának a középpontban össze és azok azután innen egy-egy vasúti kocsiban bejárnák az ország egy-egy részét. Nagyobb helyeken a tárgyak kirakatnának, a vármegye házán vagy a községházán akadna erre a czélra egy szoba, ott azután mindenki részére megtekinthetők volnának és vasárnaponkint a körorvos vagy más jelenlevő orvos magyarázatokat fűzve a tárgyakhoz, hygienikus előadást tartana. A gyűjtemények összeállításánál az egyes vidékek szükségeire, az ott uralkodó betegségekre, iparágakra, elterjedt rossz szokásokra, valamint kiváltképp a vidék élelmezési viszonyaira különös gondot kellene fordítani és e tárgyak alapján a magyarázó orvos nemcsak a betegségek elleni védekezésről, hanem a czélszerű táplálkozásról is sok hasznosat mondhatna a népnek. Maguknak a tárgyaknak a beszerzése nem járna túlságosan nagy költséggel annál kevésbbé, mert maguk a gyárosok is szívesen megküldenek terjeszteni kívánt egészségügyi berendezéseiket. A középpontokban tartott ezen museumokkal kapcsolt előadások mellett természetesen a távolabbi részeket, még a tanyákat sem szabadna mellőzni, hanem oda is ki kellene terjednie az egészségügyi oktatásnak. Ez irányban a gazdasági oktatásban már ma is alkalmazott vándortanítók teljesíthetnének kitűnő szolgálatot, felkeresvén a népet falvaiban és előadások vagy beszélgetések kapcsán felvilágosítván azt egészségügyi dolgokról.

Az egészségügyi ismeretek és okos életszokások terjesztésére azonban nemcsak az iskolát és a szabadoktatás különböző ágait kell felhasználni. Kitűnő szolgálatokat tehet e czélnak minden intézmény, mely tömegekkel jut érintkezésbe. Nagy hivatás vár így e tekintetben a hadseregre, mely az ezen intézmény elengedhetlen feltételét alkotó fegyelem felhasználásával nemcsak az egészségügyi oktatásnak, hanem az egészséges életmódnak az emberek természetébe oltása tekintetében nagy szolgálatokat tehetne. Így lehetne az magas fokban az emberi művelődésnek és a tömegek nevelésének

kitűnő szolgálatokat tevő intézmény. Hogy azonban ez a czél elérhető legyen, a tisztképzésnél is nagy súlyt kellene a hygiene oktatására helyezni.

Messzemenő kihatással bírna az egészséges életmód terjesztése szempontjából a gyár is, melyben élete tetemes részét tölti el az embereknek egyre növekvő száma. Már magában ezen ténynél fogva a gyár egészséges vagy egészségtelen volta dönt a fölött, hogy a társadalom jólétéért dolgozók tömegei egészségükre mily behatással bíró környezetben élik le napjaikat. Ha az ipari munka már magában számos veszedelmet rejt az azt végzők egészségére és testi épségére nézve, akkor azt legalább a lehetőséghez képest ellensúlyozni kell. De a gyárnak még más irányú jelentősége is van a közegészségügy szempontjából. Nevezetesen az, hogy milyen környezetben tölti a munkás egész napját, felfogására és szokásaira messzenenő kihatással van. Ha a tisztaság és az egészségügy követelményeinek megfelelő munkahelyiségben tartózkodik egész nap, ahol nem tűrik meg a piszkot és az egészségtelen szokásokat, akkor nem fogja otthonában sem tűrni a szennyet és egész családjában is a tisztaság és egészséges szokások terjesztője lesz. E tekintetben nagy jelentősége van a gyári rendnek, melyet ipartörvényünk 116. §-a értelmében a gyárban ki kell függeszteni. Az ipartörvény revisioja alkalmával ezen gyári rendben épp ezért az egészségügyi szabályok felvételét is kötelezővé kell tenni.

Egészségügyi viszonyaink gyökeres javítására csak úgy van kilátás, ha minden tényező teljesíteni fogja ez irányban kötelességét. A társadalomnak, az egyházaknak, az irodalomnak és főképp a hatóságoknak számos feladatuk van e téren, melyekkel az értekezlet külön-külön is foglalkozott.

Ami a társadalmat illeti, az főképp egyesületekbe szervezve felelhet meg ezen hivatásának. Tényke dése közvetlenül a közegészségügynek és a socialpolitikának szolgáló egyesületekben juthat kifejezésre, de a jótékonyságot és a nyomor enyhítését czélzó minden intézmény is jó szolgálatot tesz a hygienenek. A szaktanácskozmányban a társadalmi tevékenységet illetőleg főképp az erők egyesítésére vonatkozó kívánság lépett előtérbe. Egyesületünk van elég, talán több is a kelleténél,

ami azzal, a, hátránynyal jár, hogy az erők. szétforgácsolódnak. Nem új egyesületek alkotása tehát, hanem a fennállók: felvirágoztatása a fő teendő ez irányban. E mellett az egyesületeknek keresniök kell az egymással való érintkezést. Ha külön-külön czélt is szolgál minden egyesület, mégis számos érintkezési pontja van a többivel és ezeket az érintkezési pontokat keresni kell, hogy egymás működéséről tudva, egymásműködését minél jobban támogatva bonyolíttassanak le az egyesületek actioi. Különösen az orvosi, közegészségügyi és socialpölitikai egyesületek összeműködésének a fontos voltára történt utalás, melyet az egészségtelen munkafeltételek elleni küzdelem épp oly szükségessé tesz, mint a hygienikus érzék felkeltésének a nehéz feladata, mely csak tervszerű és vállvetett működés mellett lehetséges. Már évtizedek óta kitartással működő közegészségi egyesületünk van is. Ennek támogatása mellett a vállvetett társadalmi munkát szervezni kellene.

Az irodalom feladata nemcsak az ismeretterjesztés, hanem a hygienikus érzés ébresztése és táplálása, valamint az erkölcsi érzés növelése körül is nagy. Itt azonban igen nagy gondot kell a megfelelő hang eltalálására helyezni. Nem a megfélemlítés, hanem a helyes felvilágosítás és a helyes cselekvés iránti érzék kell hogy uralkodjék az oly termékekben,, melyek e téren komoly szolgálatot kivannak teljesíteni.

Az egyházak hivatását az értekezlet egyrészt szintén az erkölcsi érzés felkeltésében és az erkölcsi erő fejlesztésében látja. A tudáshoz az ő nevelésük adhatja a komoly és eltántoríthatlan akaratot. A közegészségügy ápolása oly fontos feladat, hogy méltó és érdemes alkalomadtán a szószéket is annak szolgálatába állítani. Utalás történt ez irányban az. értekezleten az Amerikában divó tuberculosis elleni vasárnapokra, midőn minden egyház templomában a tuberculosis elleni küzdelemről praedicálnak. De sokat tehetnek még más irányban is az egyházak. A vallási szertartások ugyanis a hivők tömegei részéről egyes tárgyak közös használatát tételezik fel sok esetben. így a szentelt víz használata, az úrvacsora alkalmával a kehely használata, a feszület csókolása ' stb. Ezek a szertartások és ájtatos cselekvések azonban, midőn a hivők tömegét hozzák ugyanazon tárgygyal érintkezésbe, közegészségügyi tekintetben gyakran veszélyt rejtenek magukban-

A szeretet és kölcsönös segítés jegyében álló egyházaknak tehát megfontolásra volna ajánlható, nem lehetne-e módokat találni az ily szertartási tárgyak közös használatával járó ragályozási veszély csökkentésére. Az egyházak ezzel nemcsak a ragályok terjedésének bizonyos alkalmait szüntetnék meg, hanem jó példával is járnának elől a tekintetben, hogy miképp kell az embernek és az emberi intézményeknek az embertársak jóléte gondozását folyton szem előtt tartani és az emberszeretetet gyakorolni.

Habár a társadalom talajából kell is a közegészségügy számos hajtásának kinőni, mégis a hatóságok irányítása és ha szükséges, a közhatalom kényszerítő erejével való közbelépése mellőzhetlen a közegészségügyi állapotok javítása érdekében. A hatóságok minden fokozatának kijut a közegészségügy körüli feladatokból és csakis, ha ezen feladatok fontosságának teljes tudatában vannak és e téren való felelősségüket egészen átértik, remélhető az állapotok alapos javulása. Az egészségügyi viszonyok javítása érdekében ugyanis számos oly intézményt kell létesíteni, amilyenek létrehozására csakis a közhatalom képes és az üdvös intézkedésekkel szembeszállókat, akik mindenkor és mindenhol fognak találkozni, azok betartására kényszeríteni kell.

A helyi hatóságoknak, kivált a városoknak főképp két irányban való kötelessége emeltetett ki a szakértekezleten. Az első a lakásügy. A bajokat e téren, kivált fővárosunkat illetőleg, ismételten feltárták, nevezetesen az Országos Közegészségi Egyesület több ülésben való megvitatás után 1904-ben nagy emlékiratot dolgozott ki Budapest építésügyi szabályzatáról s azt az illetékes fórumoknak át is nyújtotta. A lakásnyomorúságot a fővárosi statisztikai hivatal legújabb kiadványa is szemléltetően mutatja. Az értekezleten azonban arra is történt utalás, hogy a fővároson kívül is jelentkeznek már a lakásügy terén nagy visszásságok és ezekkel szemben a vidéki városok hatóságainak is jókor fel kell lépniök.

Nemcsak a lakások bérének óriási emelkedése és az. ezzel szemben álló szegénység és nyomor az oka az egészségtelen lakásviszonyoknak, hanem az építésrendészeti szabályok hiányos és gyakran téves volta is. A városépítésnél mindenekelőtt megfelelő szabályozási tervet kell szem előtt

tartani. Az utczák helyes tervezése és helyes blokkméretezések még magas lakbérek mellett is igen sokat enyhíthetnek a lakásnyomoron. Ezek az eszközök vannak ugyanis arra hivatva, hogy a bérkaszárnyarendszer uralomrajutását meggátolják. Arra kell törekedni, hogy minden lakás lehetőleg az utczára nyíljék és az udvari lakások legalább az új építkezéseknél minél kisebb számban legyenek. Ez irányban fontos a telek alakjának a szabályozása is; a telkek túlságos elaprózása ugyanis maga is akadálya a megfelelő lakások építésének. Az építési szabályrendeletnek, melynek a szabályozási terv intézkedéseit ki kell egészíteni, arra kell törekedni, hogy a lakhelyiségek oly méretezését és építését írja elő, mely mellett a világosságnak és levegőnek bizonyos minimumát biztosítja minden lakás számára. Azt is meg kell szabni, hogy hol szabad építkezni, nehogy egészségtelen helyen, ott, ahol a föld felszínéhez közel talajvíz van, történjék építkezés. El kell továbbá tiltani a fertőzött anyaggal való építkezést. Különös gondoskodás tárgya legyen a községi politika terén is a munkáslakások építése, e tekintetben azonban magának az államnak is fontos teendői vannak, egyrészt saját üzemei munkásairól való gondoskodás által jó példával kell elöljárnia, másrészt a nagyobb vállalkozókat is ily lakások építésére kell szorítania. A megfelelő építkezésen kívül a lakásfelügyelői intézmény meghonosítása is kívánatosnak jeleztetett a lakásviszonyok javítása érdekében.

A községekre váró második igen fontos feladat a kórházügy, mely téren ugyancsak az állammal vállvetve kell működniök. A kórházügy fejletlen volta egyik legnagyobb akadálya a közegészségi viszonyok javulásának, mert míg a ragadós fertőző betegségekben szenvedők ezreit kell hely hiánya folytán a kórházakból elutasítani, addig a fertőző betegségek terjedésének nem lehet gátat vetni. A kórházügy tekintetében azonban komoly panasz merült fel a városok, sőt az állam ellen is. Nevezetesen arra nézve hozattak fel adatok, hogy a városok és az állam is bevételi forrásnak tekintik a kórházügyet, holott e téren nem bevételre kell törekedni, hanem egy ily kétségtelenül hatósági feladatnál még a nagyobb áldozatoktól sem szabad visszariadni.

Az állami czélok teljes félreismerését kell abban is lát-

nunk, ha az állam a népesség testi és erkölcsi elkorcsosulásának a főeszközét, *az alkoholt* fontos jövedelmi forrásának tekinti és szűkkeblű pénzügyi szempontoktól vezetve a korcsmák és pálinkamérések vasárnapi munkaszünetének az elrendelésétől idegenkedik. Az a bevételi kevesbblet, mely az alkoholfogyasztás ezen megszorítása által előállna, igen gyorsan megtérülne a lakosság termelőképességének növekedésében. Épp ezért az egész társadalomnak össze kell fogni abban, hogy a korcsmák vasárnapi munkaszünet]ének az elrendelését kivívja. Az Orsz. Közegészségi Egyesület jól megokolt és terjedelmes emlékiratot adott át 1903-ban valamennyi ministemek, kérve, hogy a vasárnapi munkaszünetet a szeszes italok elárusítására is terjessze ki.

Sokkal nagyobb gondot, mint amilyent az állam a népnek alkohollal való ellátására fordít, kellene a hatóságoknak arra fordítaniok, hogy a legegészségesebb és legszükségesebb itallal, a vízzel, jó és egészséges minőségben legyen a lakosság ellátva. Egyes vidékeken e tekintetben igen nagy bajok vannak, melyek megszüntetése a legnagyobb fokban megérdemli a hatóságok figyelmét. A belügyministerium közegészségügyi mérnöki osztálya működésének a belterjesebbé tétele ezért igen kívánatos.

Szintúgy kötelessége az államnak, hogy a lakosság egészséges élelemmel való ellátásáról gondoskodjék. E tekintetben kétségkívül már sok üdvös intézkedés történt, de amíg az élelmiszer hamisítók büntetése gyakran oly csekély, hogy a hamisításból származó nyereség azt százszorosan felülmúlja, addig e téren az állapotok gyökeres javulása nehezen remélhető.

Az államnak egyáltalában szakítania kellene azon fél úton állva maradó álláspontjával, melyet a közegészségügy tekintetében ma elfoglal.

Mindenekelőtt határozottan és ingadozás nélkül arra az álláspontra kell helyezkedni, az államhatalomnak, mely ma még nem jut eléggé érvényre, hogy a közegészségügy érdekében szükség esetén az egyéni szabadság legmesszebbmenő korlátozásának van helye. Hiszen részben ez már ma is érvényre jut, midőn fertőző megbetegedés esetében a meg nem felelő lakásból kórházba viszik a beteget, midőn bizonyos esetekben a fertőtlenítésre kényszerítik az embereket stb.

De ezek a mai intézkedések úgyszólván csak félénk kezdet, mert ma már az állam még mindig tág teret enged annak, hogy az emberek egymást szabadon fertőzzék.

Különösen a tuberculosissal szemben elfoglalt álláspontja a mai közegészségügyi közigazgatásnak az, mely e tekintetben kifogás alá esik, mert az e tekintetben tanúsított közönye a közigazgatásnak évenkint százezrek fertőzését okozza és a nemzet életerejét állandóan gyengíti. E tekintetben első sorban a bejelentési kötelezettség az, amit az értekezlet egyértelműleg szükségesnek jelzett. Az ezen kérdésben nyilatkozott szakférfiak erősen hangoztatták, hogy a tuberculosis fertőzés nagy hányada nem a súlyos betegektől, hanem az otthon köhécselő, vagy rendes foglalkozásukat még végző emberektől indul ki, akik minden felügyelet nélkül vannak, másrészről, hogy a hatóságoknál való bejelentés mellőzése folytán nem történhetik a szükséges fertőtlenítés, mely az ártatlanul egy lakásba költöző következő családot a bajtól megóvná. Részletes terv is hangzott fel az értekezleten abban az irányban, miképp teljesíthetné az állam a gümőkórság ellen való küzdelem tekintetében reá háramló feladatot sikerrel. E javaslat egy központi állomás felállítását jelezte kívánatosnak, mely a gümőkorosok váladékának vizsgálata alapján a kezelő orvos által beküldött anyagokból a diagnosist megállapítaná és azután az állomás kiküldöttje a helyszínére kiutazva megtenné azokat az intézkedéseket, melyek a baj terjedésének megelőzése végett szükségesek. Így a gümőkórban szenvedők bizonyos ellenőrzés alá kerülnének, mely alkalmas volna arra, hogy a többiekre nézve bennök rejlő veszedelmet csökkentse.

Az egyéb fertőző betegségek közül főképp a venerikus betegségek igényelnék az állam erélyes beavatkozását. A tudatos fertőzést büntetni kellene és azoknak, kik ily módon kárt szenvedtek, kártérítési igényüket érvényesíteni kell. Á házasság előtti kötelező vizsgálat és orvosi bizonyítvány felmutatásának a kötelezettsége úgy a venerikus betegségek visszaszorítása, valamint a tuberculosis elleni küzdelem szempontjából igen nagy fontossággal bírna. Az értekezlet tagjai egyértelműig igen szükségesnek és olyannak jelezték ezt az intézményt, mint amelynek behozatala nélkül jelentékenyebb sikereket e téren elérni egyáltalában nem lehet.

A fertőző veszélyeket általában minden téren szigorú ellenőrzéssel és szükség esetén büntetésekkel kellene az államnak elhárítani. így kivált a kutaknál használt ivóedények, melyek szájról-szájra járnak, azután a kölcsönkönyvtárak érdemlik a hatóság figyelmét teljes mértékben.

De az államhatalom még azzal, hogy az egyéni szabadságot a közegészségügy érdekében a kellő mederbe szorítja vissza, nem tesz eleget az e téren reá váró feladatoknak. Sokkal tovább kell mennie. Fel kell ismernie azt, hogy a társadalom nem képes magában sikeresen megküzdeni az e téren fennforgó nehézségekkel *és hogy ennélfogva a közegészségügy rendezése első sorban állami feladat.* Ennek az álláspontnak a következetes keresztülvitele a közegészségügyi szolgálat államosítását teszi szükségessé. Csak az által fogja a közegészségügy szolgálatába álló vidéki orvosi kar azt a függetlenséget és önállóságot megnyerni, mely hivatásának betöltéséhez feltétlenül szükséges. Ma egyrészről erős függésben van az önkormányzat körében működő orvos a politikai hatóságtól, másrészt, minthogy javadalmazása igen csekély, rá van iitalva arra, hogy a helybeli nagyságokkal való jó viszonyt, még egyes hibák és helytelenségek előtt való szemhúnyás révén is ápolja, mert csak az így szerzett magángyakorlat segítségével képes magáról és családjáról megfelelően gondoskodni.

A közegészségügyi orvosi szolgálat államosítása tehát első sorban arra van hivatva, hogy az ennek szolgálatában álló orvosi kart valóban actioképessé tegye. Már ez által is, valamint az orvosok helyzetének javítása útján azonban egy másik bajon, a vidéki orvoshiányon is jelentékenyen segíteni fog. Amint ugyanis az értekezleten statisztikai adatok segítségével megvilágíttatott, nem annyira az orvoshiány, mint inkább az orvosok rossz megosztása a baj oka ma. Számos körorvosi állás állandóan üres, mert nem találkoznak olyanok kellő számban, akik, kivált rosszabb helyen, ilyen állást vállalnának. Ha azonban bizonyos fokozatosságot lehetne az ily orvosok pályafutásába behozni, a rosszabb körökben fekvő állásokra vállalkozóknak bizonyos időn belül jobb körbe előlépését biztosítani, akkor ezen a nagy bajon segíteni lehetne és a vidéken uralkodó súlyos közegészségügyi helyzet ez

által gyökeresen javítható volna. Általában az orvosképzést és az orvosok helyzetének javítását is ezzel kapcsolatban nagyobb gondozásba kellene az államnak részesíteni. A klinikák kellő elhelyezése és kivált a katonai szolgálattal kapcsolatos tanidő jobb beosztása az orvosok megfelelő kiképzése szempontjából elengedhetetlen. Az orvosok anyagi helyzetének a javítása érdekében is mindent el kell követni, mert az orvosnak az egészséges és czélszerű életmóddal példát kellene a lakosságnak nyújtani, ami azonban csak megfelelő anyagi helyzet mellett lehetséges. Ez irányban különösen az orvosok nyugdíjintézetének a létesítése volna szükséges.

De valóban actioképes a közegészségügy szolgálatában álló orvosi kar még a ma fennálló számos visszásság megszüntetésével sem lesz. A kívánt mértékben ez csak akkor fog bekövetkezni, ha az orvos nem mint pusztán véleményező szakközeg, hanem mint intézkedő hatóság fog belenyúlhatni a közegészségügy rendezésébe. Ez által eleje fog vétetni annak, hogy az orvosok helyes intentioit az ezen dolgok iránt érzékkel nem bíró hatósági személyek illusoriussá tegyék és a közegészségügy vezetése egészen szakkezekbe fog kerülni. Ez utóbbit a szakértekezlet egyértelműleg a közegészségügy helyes rendezése egyik legfontosabb feltételének jelezte. Es pedig ez irányban a közegészségügyi szervezetnek oly teljes kiépítését kívánta a felszólalók négy része, hogy az egész közegészségügyi szervezet központi szervét, a közegészségügyi kormányszéket is megkapja. Ez a kormányszék, mely szakerőket egyesítene a központi igazgatóság czéljaira, és annak élére is szakembert állítana, intézné szakszerűleg a közegészségügyet és igyekeznék megvalósítani e téren is a tervszerű, előrelátó munkálkodás elvét. Felállítása igen könnyen olyképp történhetnék, hogy az p. o. a belügyministerium kebelében hasonlóképp létesülne, mint ahogy működik a földmívelésügyi ministerium kebelében az Országos vízépítési igazgatóság vagy a közös hadügyministeriumban a tengerészeti osztály. Külön fő-, és önálló költségvetés biztosítanák működésének független voltát. Alkalmi intézkedések helyett tervszerű munka folyna egy ily kormányszéknél a közegészségügy terén is és igv állandó szakszerű gondozásban részesülnének az itt megoldásra váró és a nemzet felvirágzása szempontjából oly fontos; érdekek.

A közegészségügy állami szervezetének ezen kiépítésén kívül az országos közegészségügyi tanács szervezetének a módosítását is kívánatosnak jelezte az értekezlet, még inkább azonban azt, hogy kezdeményezései és véleményei komolyan figyelembe is vétessenek. Ez irányban is egy közegészségügyi ministerium felállítása nyújtaná a legnagyobb biztosítékot, mert az abban dolgozó szakemberek tudnák legjobban megbecsülni ezen tanács szavának a jelentőségét.

Szóval közöny és laicismus helyébe lelkiismeretes kötelességtudást és szakértelmet kell állítani a közegészségügy administratioja terén. Az ingadozó félálláspontot az egész és következetes állásponttal, a közegészségügyi szolgálat teljes államosításával kell helyettesíteni.

De még ezen gyökeres reformok mellett is csak úgy lesz sikeresen keresztülvihető a közegészségügyi állapotok javítása, ha a jól működő közegészségügyi administratiót megfelelő munkásvédelmi törvényhozás fogja kiegészíteni. A munka körülményei, valamint a munkás kedvezőtlen anyagi helyzete oly intensiv és állandó veszélyt idéznek fel a közegészségügy tekintetében, hogy legjobb administratio mellett sem sikerülhet a viszonyokat úgy átalakítani, amint az kívánatos volna, ha megfelelő és lelkiismeretes socialpolitikával az állam nem csökkenti s ellensúlyozza a munkásviszonyokból s munkafeltételekből folyó betegségforrásokat. Éppen ezért erélyes socialpolitika nélkül, mely a munkaidő, a nők s fiatalkorúak foglalkoztatása stb. tekintetében egészségesebb viszonyokat teremt, mely az ipari mérgek káros hatását az azokkal dolgozókkal szemben csökkenti igazi sikerre kilátás nem lehet. Csak hogy ha sikerül a tömegek munka és életföltételeit úgy átalakítani, hogy emberhez méltó létük legyen és hogy a munka is a mai tudásunknak megfelelő legelőnyösebb feltételek közt végeztessék, csak akkor lehet *egy megfelelő közegészségügyi* szervezettől is nagyobb eredményeket felmutató működést várni. Ebben a hatáskörben is azonban fontos feladat vár az orvosi karra. Magukban a socialpolitikai intézményekben és társadalmi mozgalmakban, valamint különösen az iparfelügyeletben is közre kell működnie, hogy egészségügyi dolgokban itt is a szakértelem győzedelmeskedjék. Lehetővé kell tenni az orvosnak továbbá azt is, hogy az ifjak pályaválasztásá-

ban is szakértő tanácsával befolyjon és így. idővel elejét veoye annak, hogy az ifjak pályaválasztása oly irányban történjék, mely szervezetüknek meg nem felel és mely őket a biztos megbetegedés, a társadalmat pedig új és új betegségforrások elé viszi.

A közegészségügy jövőjének a kérdése az értekezleten kifejezésre jutott szempontok szerint tehát első sorban az állam kezében van. Két irányban kell határozott és bátor intézkedésekkel és következetesen keresztülvitt álláspontokkal az ügy segítségére sietnie: egészen a kezébe kell vennie a közegészségügy administratióját és erélyes socialpolitikát kell folytatnia. Ha e két irányban a rá háramló felelősség teljes tudatában teljesíteni fogja a tőle elválaszthatatlan feladatokat, akkor a közegészségügy alapos javulása és a nemzet életerejének tetemes növekedése remélhető. Ezen szép remény megvalósulása érdekében óhajtja egyesületünk, hogy az illetékes körök minél teljesebb mértékben tegyék magukévá azokat az eredményeket, melyeket az értekezleten résztvett szakemberek oly készségesen bocsátottak hosszú éveken keresztül szerzett bő tapasztalataik és megfigyeléseik gazdag tárházából kezdeményezésünk folytán a közhatalom és a társadalom rendelkezésére.